

УДК 159.923.2:316

Педагогічна та вікова психологія

ДИНАМІКА ПРОФЕСІЙНИХ І ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ВПРОДОВЖ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Казібекова Вікторія Федорівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології

Херсонський державний університет

vitasok69@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-8707-2514>

Метою статті є аналіз даних емпіричного дослідження динаміки професійних і життєвих цінностей студентів впродовж навчання у закладі вищої освіти (ЗВО). Основні завдання пов'язані з пошуком детермінант, що зумовлюють динаміку і відмінності у професійних і життєвих цінностях сучасного студентства від першого до четвертого курсу.

Методи дослідження: загальнонаукові методи дослідження: аналіз наукової періодичної і монографічної літератури, систематизація наукових джерел, порівняння та узагальнення даних; психодіагностичні методики.

Результати. З'ясовано, що у визначенні поняття «цінність» немає єдиної думки; це поняття охоплює культурну, суспільну, та особистісну значущість явищ і фактів навколишньої дійсності. Комплекс цінностей детермінує змістову складову спрямованості особистості і виступає основою її ставлення до реального світу, до навколишніх, до самої себе. Результати емпіричного дослідження виявили відмінності у професійно-життєвих ціннісних орієнтаціях та мотиваційній сфері студентів-психологів та студентів-математиків, які полягають у наступному: як значущі у цінностях та доступності студентів-психологів першого курсу переважають: кохання (духовна і фізична близькість

з коханою людиною), впевненість у собі (відсутність внутрішніх протиріч, різних сумнівів), свобода як автономність у вчинках і діях, добробут, щасливе сімейне життя. Що стосується студентів-психологів четвертого курсу, то у них домінує: активне, діяльне життя, пізнання (перспектива розширення діапазону освіти, кругозору, загальної культури, та інтелектуальний розвиток), а також впевненість у собі (відсутність внутрішніх протиріч) та свобода як незалежність у вчинках і діях. Значущими цінностями та доступними для студентів-математиків першого курсу виявилися: цікава робота, краса природи та мистецтва, кохання, матеріально-забезпечене життя та свобода як незалежність в діях. У студентів-математиків четвертого курсу домінують активне, діяльне життя, впевненість та свобода як незалежність у вчинках і діях.

Висновки. З'ясовано, що у професійних та життєвих цінностях студентів-психологів та студентів-математиків існують відмінності. Визначено їх зумовленість різними рівнями і змістом професійних знань і умінь, якими оволодівають студенти під час навчання у закладі вищої освіти, віковими особливостями, рівнем професійної підготовки та специфікою професійної спрямованості.

Ключові слова: динаміка, цінності, життєві цінності, професійні цінності, навчальна мотивація, смисложиттєві орієнтації.

THE DYNAMICS OF STUDENTS' PROFESSIONAL AND LIFE VALUES DURING TUITION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Victoriia Kazibekova

Candidate of philosophical sciences, assistant professor, Department of Psychology

Kherson State University

vitasok69@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0001-8707-2514>

The article's **objective** is to analyze the data of an empirical study of the dynamics of students' professional and life values during their tuition at a higher education institution (HEI). The main tasks are related to the search for determinants that determine the dynamics and differences in professional and life values of modern students from the first to the fourth year.

Methods: general scientific research methods: analysis of scientific periodicals and monographs, systematization of scientific sources, comparison and generalization of data, as well as psychodiagnostic methods.

Results. There is no consensus in the definition of "value". This concept covers the cultural, social and personal significance of the phenomena and facts of the surrounding reality. The set of values determines the semantic component of the orientation of the individual and is the basis of his attitude to the real world, to others, to himself. The results of the empirical study revealed differences in professional and life value orientations and motivational sphere of students-psychologists and students-mathematicians, which are as follows:

- as significant in the values and accessibility of first-year psychology students prevails: love (spiritual and physical intimacy with a loved one), self-confidence (absence of internal contradictions, various doubts), freedom as autonomy in actions and deeds, well-being, happy family life. As for fourth-year psychology students, they are dominated by: active life, cognition (the prospect of expanding the range education, outlook, general culture, and intellectual development), as well as self-confidence (absence of internal contradictions) and freedom as independence in actions and deeds;
- significant values and accessibility for first-year mathematics students were: interesting work, the beauty of nature and art, love, materially secure life and freedom as independence in actions. Fourth-year mathematics students are dominated by active life, confidence and freedom as independence in deeds and actions.

Conclusions. There are differences in the professional and life values of psychology students and mathematics students. We believe that they are stipulated to the different levels and content of professional knowledge and skills that students

acquire while studying in a higher education institution, age characteristics, level of professional training and specifics of professional orientation.

Key words: dynamics, value, life values, professional values, educational motivation, semantic orientations.

Вступ. Проблема цінностей особистості на сьогоднішній день залишається актуальною, адже людина впродовж всього життя шукає ту «золоту середину», в якій вона могла б поєднати як професійні, так і життєві цінності задля задоволення своїх потреб. На кожному етапі розвитку особистості формується певна система цінностей, на яку впливають зовнішні і внутрішні детермінанти, що в майбутньому визначатиме прийняття або здійснення тієї чи іншої діяльності. Сьогодні відбуваються значні зміни в економічній, політичній, духовній сферах життя і діяльності, що призводить до кардинальних змін в психології ціннісних орієнтацій. Все частіше наше населення ототожнює себе з західним суспільством через ЗМІ та фільми, що тим самим нав'язує часто протилежні цінності. Таким чином, це відбивається на формуванні цінностей у молоді.

Співвідношення професійних та життєвих цінностей є однією з головних проблем сьогодення, бо професійна належність тягне за собою певні розходження в сфері ціннісних орієнтацій. Це і набір задатків або здібностей, виховання, вікові норми, але найголовніше – професійна спрямованість. Тобто, прихильність людини до тієї чи іншої професійної діяльності сприяє формуванню у неї набору професійно значущих якостей в процесі її професійного становлення.

Теоретичне обґрунтування проблеми. І.Д. Бех сконцентрував свою увагу на дослідженні становлення духовних цінностей особистості і розглядає цінність як породжувальну клітинку духовності у процесуальному вимірі (Бех, 2018). В.В. Драченко висвітлив особливості виховання морально-ціннісних орієнтацій підлітків засобами творів світової культури (Драченко, 2008). М.М. Окса дослідив процес і механізми формування ціннісних орієнтацій

студентів – майбутніх вчителів під час вивчення загально педагогічних дисциплін (Окса, 2003). У дослідженні П.О. Лукоянова з'ясовується значення ціннісних орієнтацій як показника якості життя особистості (Лукоянов, 2016). Є.А. Подольська з співавторами аналізує методологічні засади підвищення якості і конкурентоспроможності освіти в умовах глобалізації та цивілізаційного розвитку світової спільноти, особливості трансформації цінностей вітчизняної освіти в процесі європеїзації (Подольська, 2018). О.М. Семенюк висвітлює вияв ціннісних орієнтацій як основу формування професійної компетентності на прикладі майбутніх фахівців-фармацевтів (Семенюк, 2016). І.І. Семків вивчала індивідуальні цінності особистості як психологічні механізми формування соціального капіталу (Семків, 2010). О.Ю. Скобедіна висвітлює проблему формування ціннісних орієнтацій особистості та їх місце у її структурі, розглядає існуючі класифікації ціннісних орієнтацій, розкриває особливості змін ціннісних орієнтацій особистості на різних вікових етапах її розвитку (Скобедіна, 2010).

Т.М. Титаренко, вивчаючи психологічні особливості розвитку особистості студента, розглядала життєві завдання як такі, що синтезують часову і смислову (ціннісну) перспективи і зумовлюють життєві домагання особистості (Титаренко, 2007). А.А. Фурман аналізує аксіологічні засновки смисложиттєвих орієнтацій особистості, зокрема, наголошує, що існує істотне розмежування смислу і сенсу, яке полягає в наступному: перше утримує стратегічні шляхи існування людини у її духовному самоплеканні, а друге опосередковується чуттєвим досвідом сприйняття людиною дійсності, що є основою визначення тактичних пріоритетів її життєвої активності (Фурман, 2020: 19). О.М. Хлонь дослідив ціннісні орієнтації особистості в світлі формування мотивації до засвоєння і розвитку правосвідомості (Хлонь, 2018).

На теренах російської психології цінності також досліджували в різноманітних аспектах і підходах. Н. Горлова, Л. Романюк, Л. Ванбрабант, Л. Ренс ван де Шут здійснили кроскультурне порівняння цінностей та ціннісних орієнтацій в житті юнацтва (Горлова, Романюк, Ванбрабант, Schoot, 2012).

А.В. Котенева вивчала життєво важливі орієнтації у зв'язку з біопсихологічним віком співробітників виправних установ (Котенева, 2020).

Д.О. Леонт'єв, вивчаючи соціогенез і феноменологію ціннісної регуляції діяльності, а також спираючись на результати емпіричних даних, розробив методичку дослідження смисложиттєвих орієнтацій особистості (Леонт'єв, 2002).

О.Б. Фанталова здійснила психометричне вимірювання ціннісних показників за психодіагностичною методикою «Уровень соотношения «ценности» и «доступности» (Фанталова, 2010). Пізніше у своїх дослідженнях вчена аналізувала цінності крізь призму внутрішніх конфліктів людини (Фанталова, 2015). Gary T. Reker і Louis C. Woo вивчали екзистенціальні смисли, життєдайний зміст цінностей особистості та їх роль в оптимізації людського розвитку впродовж усього життя. Вони з'ясували, що різні моделі джерел сенсу життя впливають на психосоціальну адаптацію літніх людей (Reker, Woo, 2011).

С. Фельдман (Feldman S.) зазначає, що наукові доробки ізраїльського дослідника Ш. Шварца стали новим стандартом вивчення цінностей. Згідно з теорією Ш. Шварца, цінності, що відбивають ставлення людини до навколишнього середовища, інтегруються в блоці «універсалізм» (Schwartz, 2006, 2012). Ш. Шварц запропонував новий теоретичний і методологічний підхід до дослідження цінностей та розробив концепції мотиваційної мети ціннісних орієнтацій, універсалізму базових людських цінностей та модель динамічних відносин між типами цінностей [цит. за Feldman S., с. 501].

У сучасних умовах розвитку суспільства постає проблема щодо професійної та життєвої сфери молоді. Адже, вона впливає на конкретні показники ефективності як навчальної діяльності, так і інтересів. Таким чином, на сьогоденному етапі розвитку суспільства у зв'язку зі значущістю цієї теми відбувається переоцінка традицій, норм і цінностей, а в студентські роки цінності молоді трансформуються ще й у зв'язку з професіоналізацією.

2. Методологія та методи. Для досягнення обраної мети і розв'язання дослідницьких завдань застосовувалися загальнонаукові методи дослідження: аналіз наукової періодичної і монографічної літератури, систематизація наукових джерел, порівняння та узагальнення даних.

Для проведення емпіричного дослідження застосовано такі методики: «Рівень співвідношення цінності і доступності» (О.Б. Фанталова), «Вивчення мотивації навчання у вузі» (Т.І. Ільїна), «Смисложиттєві орієнтації» (Д.О. Леонт'єв).

3. Результати та дискусії. Емпіричне дослідження проводилось на вибірці з 60 осіб: 15 студентів першого курсу і 15 студентів четвертого курсу спеціальності «Психологія» факультету психології, історії та соціології та 15 студентів першого курсу і 15 студентів четвертого курсу спеціальності «Математика» факультету комп'ютерних наук, фізики та математики Херсонського державного університету у віці від 17 до 23 років. Всі досліджувані на момент проведення експерименту навчалися на денній формі навчання.

Аналіз отриманих в дослідженні даних щодо вікових розбіжностей ціннісних орієнтацій студентів-психологів перших і четвертих курсів виявив наступні результати, які наочно представлено в таблицях 1 та 2.

Таблиця 1

Порівняння розбіжностей у цінностях студентів-психологів першого та четвертого курсів (за методикою Фанталової О.Б.)

Цінність	Студенти 1 курсу (n = 15)	Студенти 4 курсу (n = 15)
Активне, діяльне життя	5,5	6,1
Здоров'я (фізичне та психічне)	9,9	9,8
Цікава робота	5,8	6,2
Краса природи та мистецтва	5,9	5,4
Кохання	9,3	9,9
Матеріально - забезпечене життя	6	9,5
Наявність хороших і вірних друзів	9,8	9,8
Впевненість у собі	9,8	9,5
Пізнання	7,3	7,8
Свобода як незалежність в діях	9,8	8,5
Щасливе сімейне життя	9,8	9,9

Творчість	9,3	7,9
-----------	-----	-----

З таблиці 1 видно, що для студентів першого курсу діяльне життя не має цінності, оскільки вони ведуть активний образ життя і не помічають його значущості, а студенти четвертого курсу більше спрямовані на діяльність, що зумовлене розумінням ними своїх вподобань та цілей. Щодо цікавої роботи: якщо студенти четвертого курсу вже визначились з тим, чого вони прагнуть і в цьому зацікавлені, то студенти першого курсу ще не визначились щодо того, чим вони хочуть займатися, що для них головне в роботі і чи важливо це для них.

Краса природи та мистецтва для першого курсу має більше значення, так як в них попереду великий простір для її вивчення, переосмислення та додавання особистих міркувань та смислів. А студенти четвертого курсу визначили для себе свій погляд на красу природи та мистецтва, і тому ранг даної цінності у них зменшився. Матеріально-забезпечене життя для першого курсу не має значної цінності, так як вони не знають в цьому потреби, адже ще повністю залежать від батьків, від їхньої опіки, а четвертий курс вкладає в це поняття більш цінний зміст. Їм необхідно самим замислюватись над матеріальними труднощами, як їх уникнути, як підвищити своє матеріальне становище, бо вони стоять на межі самостійного життя. Свобода як незалежність в діях для студентів першого курсу має високий рівень цінності, вони вперше відійшли з-під контролю батьків і можуть її використовувати на свій розсуд. Для студентів четвертого курсу цей показник не такий значущий, адже вони довше є самостійними в своїх діях. Творчість: якщо для четвертого курсу ця цінність малозначуща, так як вони обрали свою спрямованість і в перспективі у них робота, то студенти першого курсу цінують творчість вище, адже можуть ще вибирати, визначатися зі своїм напрямком і видом занять.

Таблиця 2

Порівняння розбіжностей у доступності цінностей у студентів-психологів першого та четвертого курсів (за методикою Фанталової О.Б.)

Цінність	Студенти 1 курсу (n = 15)	Студенти 4 курсу (n = 15)
Активне, діяльне життя	7,8	9,9
Здоров'я (фізичне та психічне)	8,2	7,4
Цікава робота	5,6	8,3
Краса природи та мистецтва	5,6	6,4
Кохання	9,8	6,7
Матеріально-забезпечене життя	7,6	7,6
Наявність хороших і вірних друзів	8,5	6,1
Впевненість у собі	9,9	9,8
Пізнання	8,3	9,7
Свобода як незалежність в діях	9,4	9,9
Щасливе сімейне життя	9,9	8,5
Творчість	8,4	8,7

З таблиці 2 видно, що студентам четвертого курсу цінніше активне життя, а для студентів першого курсу діяльність несе менше цінності, так як вони тільки вступили до університету, ще не прийняли нову для себе соціальну групу і не повністю визначились зі своєю діяльністю. Фізичне і психічне здоров'я для студентів-психологів першого курсу має більше значення, оскільки на сьогоднішній день це для них актуально. А четверокурсники вважаються досвідченішими, і для них цей показник не має такої значущості. Цікава робота для студентів четвертого курсу є доступною, тому що вони на практиці могли її оцінити, а студенти першого курсу не мали ще такої можливості, тому не вбачають в цьому сенсу. Кохання для студентів четвертого курсу менш доступне, так як дехто з них вже збудували своєї сім'ї, а ті, хто не мають сталих стосунків, більше опікуються майбутнім професійним шляхом. На відміну першокурсники активно прагнуть кохання і парних стосунків, знаходяться в пошуку і використовують всі можливі ресурси для цінності доступності кохання. Наявність хороших і вірних друзів для студентів четвертого курсу не має значущості, вони спрямовані вже на інші потреби, так як з віком ця цінність доступності знизилась. Пізнання у студентів четвертого курсу має більшу значущість, вони прагнуть до розширення своїх знань в професійній сфері, а студенти першого курсу не вбачають в цьому необхідність.

Результати застосування методики «Вивчення мотивації навчання у вузі» Т.І. Ільїної свідчать, що у студентів-психологів першого і четвертого курсів домінуючим мотивом є придбання знань, прагнення до отримання знань, допитливість. Мало значущим мотивом є оволодіння професією, прагнення оволодіти професійними знаннями і сформувати професійно важливі якості.

Аналіз отриманих в дослідженні даних щодо вікових розбіжностей ціннісних орієнтацій студентів-математиків першого і четвертого курсів наочно представлені в таблицях 3 та 4.

Таблиця 3

Порівняння розбіжностей у цінностях студентів-математиків першого та четвертого курсів (за методикою Фанталової О.Б.)

Цінність	Студенти 1 курсу ($n = 15$)	Студенти 4 курсу ($n = 15$)
Активне, діяльне життя	5,4	5,1
Здоров'я (фізичне та психічне)	5,9	5,8
Цікава робота	7,8	6,3
Краса природи та мистецтва	5,4	4,7
Кохання	6,3	5,9
Матеріально-забезпечене життя	7,8	9,8
Наявність хороших і вірних друзів	6,8	6,9
Впевненість у собі	7,1	7,5
Пізнання	4,3	5,1
Свобода як незалежність в діях	9,7	8,3
Щасливе сімейне життя	7,8	7,7
Творчість	6	6,3

Отже, для студентів-математиків першого і четвертого курсів цікава робота майже однаково цінна, так як вони визначили, що для них головне в роботі. Вважаємо, що це зумовлено більш конкретним і зрозумілим змістом професійної діяльності математика порівняно з психологом.

Краса природи та мистецтва для першого курсу має більше значення, так як в них розгорнутий простір для її вивчення, переосмислення та додавання особистих міркувань. А студенти четвертого курсу визначили для себе свій погляд на красу природи та мистецтва, і тому цінність в них зменшилась. Кохання для першого курсу несе більшу цінність, ніж для четвертого, так як вони, на нашу думку, через вікові особливості дещо романтизовані і піднесені,

тоді як для четвертого актуальним є не створення своєї сім'ї, а близький вихід на перше робоче місце. Матеріально-забезпечене життя для першого курсу не несе цінність, так як вони поки ще залежать від батьків, від їхньої опіки, а четвертий курс надає більшу цінність. Їм необхідно самим замислюватись над матеріальними питаннями, як підвищити своє матеріальне становище, бо вони стоять на межі самостійного професійного життя. Свобода як незалежність в діях для студентів першого курсу має високий рівень цінності, вони вперше відірвались від контролю батьків і можуть її використовувати на свій розсуд. Для студентів четвертого курсу цей показник не такий значущий, вони вже звикли до власної самостійності.

Таблиця 4

Порівняння розбіжностей у доступності цінностей у студентів-математиків першого та четвертого курсів (за методикою Фанталової О.Б.)

Цінність	Студенти 1 курсу (n = 15)	Студенти 4 курсу (n = 15)
Активне, діяльне життя	5,3	6,9
Здоров'я (фізичне та психічне)	5,7	5,8
Цікава робота	7,7	7,9
Краса природи та мистецтва	5,3	5,1
Кохання	6,1	6,7
Матеріально-забезпечене життя	7,7	8,9
Наявність хороших і вірних друзів	6,5	5,4
Впевненість у собі	6,7	8,6
Пізнання	4,2	4,8
Свобода як незалежність в діях	9,1	9,8
Щасливе сімейне життя	6,9	7,1
Творчість	7	7,7

З таблиці 4 видно, що студентам четвертого курсу доступне активне життя, а для студентів першого курсу діяльність несе меншу цінність, адже вони тільки вступили до університету, ще не прийняли нову соціальну групу і соціальну роль, не визначились зі своєю діяльністю. Матеріально-забезпечене життя для студентів четвертого курсу є доступнішим, ніж для першого, бо багато хто з них вже працюють або мають певну визначеність стосовно подальшого працевлаштування, а студенти першого курсу ще знаходяться під

забезпеченням своїх батьків. Наявність хороших і вірних друзів для студентів четвертого курсу на має значущості, для них актуальні вже дещо інші потреби, так як з віком ця цінність доступності знизилась. Пізнання у студентів четвертого курсу має більшу значущість, вони мають прагнення до розширення своїх знань в професійній сфері, водночас студенти першого курсу не вбачають в цьому необхідність. Впевненість у собі для студентів першого курсу не є доступною, так як вони не впевнені у своїх вчинках, міркуваннях, в той час як студенти четвертого курсу не піддають сумнівам свої позиції та погляди.

Як у психологів, так і у математиків у мотиваційній сфері усіх досліджених студентів домінує мотив придбання знань, прагнення до отримання знань і допитливість. Менш значущим мотивом є оволодіння професією, прагнення оволодіти професійними знаннями і сформувати професійно важливі якості.

Результати порівняння смисложиттєвих орієнтацій студентів-психологів і студентів-математиків розташовані у таблиці 5.

Таблиця 5

Порівняння смисложиттєвих орієнтацій у студентів-психологів та студентів-математиків (у (%)) за методикою Леонтьєва Д.О.

Шкали	Психологи		Математики	
	Студенти 1 курсу	Студенти 4 курсу	Студенти 1 курсу	Студенти 4 курсу
1-Цілі	31,6	38,4	31,2	34,2
2-Процес життя	39,8	37,8	27,4	26,8
3-Результат	30,2	28,6	22,2	22,8
4-Локус контролю-Я	26,6	27,8	22,4	25,6
5-Локус контролю -життя	35,6	40,2	34,6	38,2

Як бачимо, між студентами-психологами та студентами-математиками є розбіжності за такими шкалами: «Процес життя, або інтерес і емоційна насиченість життя» – студенти-психологи мають високі показники, що свідчить про те, що вони розуміють свій сенс життя, сприймають його цікавим, емоційно насиченим і наповненим змістом. Студенти-математики показали середній

рівень – вони не живуть тільки сьогоднішнім днем та достатньо задоволені своїм життям. «Результативність життя, або задоволеність самореалізацією» студенти-психологи відображають високою оцінкою пройденого відрізка життя, відчуттям того, наскільки продуктивною і осмисленою була прожита її частина. Для студентів-математиків показники цієї шкали знаходяться на середньому рівні, що свідчить про достатню задоволеність прожитою частиною життя, вони переосмислюють минуле і впевнено дивляться в майбутнє.

Для перевірки значущості виявлених відмінностей у показниках студентів-психологів і студентів-математиків ми застосували статистичний критерій ϕ^* -Фішера. При зіставленні двох вибірок були виявлені відмінності між результатами *студентів-психологів першого і четвертого курсів* за показником у цінностях: активне, діяльне життя ($\phi_{\text{емп.}}=1,64$ при $p \leq 0,05$); матеріально забезпечене життя ($\phi_{\text{емп.}}=9,59$ при $p \leq 0,01$); свобода як незалежність в діях ($\phi_{\text{емп.}}=3,56$ при $p \leq 0,01$); творчість ($\phi_{\text{емп.}}=3,83$ при $p \leq 0,01$). За показниками в доступності цінностей: активне, діяльне життя ($\phi_{\text{емп.}}=5,75$ при $p \leq 0,01$); здоров'я (фізичне та психічне) ($\phi_{\text{емп.}}=2,46$ при $p \leq 0,01$); цікава робота ($\phi_{\text{емп.}}=15,61$ при $p \leq 0,01$); кохання ($\phi_{\text{емп.}}=8,49$ при $p \leq 0,01$); наявність хороших і вірних друзів ($\phi_{\text{емп.}}=6,57$ при $p \leq 0,01$); пізнання ($\phi_{\text{емп.}}=3,83$ при $p \leq 0,01$); щасливе сімейне життя ($\phi_{\text{емп.}}=3,83$ при $p \leq 0,01$).

Також були виявлені відмінності між результатами *студентів-математиків першого і четвертого курсів* за показником у цінностях: цікава робота ($\phi_{\text{емп.}}=9,46$ при $p \leq 0,01$); краса природи та мистецтва ($\phi_{\text{емп.}}=7,47$ при $p \leq 0,01$); матеріально-забезпечене життя ($\phi_{\text{емп.}}=5,48$ при $p \leq 0,01$); свобода як незалежність в діях ($\phi_{\text{емп.}}=3,83$ при $p \leq 0,01$). За показником в доступності: активне, діяльне життя ($\phi_{\text{емп.}}=4,38$ при $p \leq 0,01$); краса природи та мистецтва ($\phi_{\text{емп.}}=3,28$ при $p \leq 0,01$); наявність хороших і вірних друзів ($\phi_{\text{емп.}}=3,01$ при $p \leq 0,01$); впевненість у собі ($\phi_{\text{емп.}}=5,2$ при $p \leq 0,01$).

Були отримані відмінності між *студентами-психологами та студентами-математиками перших курсів* за показником у цінностях: здоров'я (фізичне та психічне) ($\phi_{\text{емп.}}=10,96$ при $p \leq 0,01$), так як студенти-психологи

більш зосереджені на своєму здоров'ї, а студенти-математики не надають цьому значущості. Вважаємо, це пояснюється тим, що для фахівця-психолога імідж (зовнішній вигляд, зумовлений в тому числі і станом здоров'я) є дуже важливим. Цікава робота ($\varphi_{\text{емп.}}=15,57$ при $p \leq 0,01$), для студентів-математиків цей компонент є вагомим в їхній діяльності, а для студентів-психологів цей показник не є провідним в житті. Кохання ($\varphi_{\text{емп.}}=7,96$ при $p \leq 0,01$), студенти-психологи вважають важливим компонентом почуття, емоції, стосунки, а студенти-математики ставляться більш байдуже, не надаючи цьому значущості. Наявність хороших і вірних друзів ($\varphi_{\text{емп.}}=8,83$ при $p \leq 0,01$), для студентів-психологів це є одним з пріоритетів, так як хороші взаємовідносини із іншими важливі в їхній діяльності, а студенти-математики у зв'язку зі своєю професійною спрямованістю звикли бути більш автономними. Творчості ($\varphi_{\text{емп.}}=7,14$ при $p \leq 0,01$) студенти-психологи надають більшу перевагу, ніж студенти-математики, бо для них це є одним із сенсів життя і професійно важливою рисою. За показником в доступності: активне, діяльне життя ($\varphi_{\text{емп.}}=6,72$ при $p \leq 0,01$), студенти-психологи більш активні, що пояснюється специфікою їхньої майбутньої професійної діяльності, а студенти-математики звикли вести більш спокійний спосіб життя. Впевненість у собі ($\varphi_{\text{емп.}}=8,76$ при $p \leq 0,01$) для студентів-психологів є одним із важливих компонентів, що пояснюється їхньою професійною спрямованістю. Пізнання ($\varphi_{\text{емп.}}=4,38$ при $p \leq 0,01$): студенти-психологи у зв'язку зі своєю професійною належністю займаються як пізнанням себе, так і пізнанням інших, а студенти-математики зорієнтовані на технічні науки.

Отримані відмінності між *студентами-психологами та студентами-математиками четвертих курсів* за показником у цінностях: активне, діяльне життя ($\varphi_{\text{емп.}}=2,74$ при $p \leq 0,01$), для студентів-психологів це є більш цінним в їхній діяльності, ніж для студентів-математиків. Здоров'я (фізичне та психічне) ($\varphi_{\text{емп.}}=10,96$ при $p \leq 0,01$) для студентів-психологів залишається і на цьому етапі життя важливішим, ніж для студентів-математиків. Краса природи та мистецтво ($\varphi_{\text{емп.}}=1,91$ при $p \leq 0,05$): для студентів-психологів цей показник є

більш цінним, ніж для студентів-математиків, що зумовлено професійною приналежністю. Впевненість у собі ($\varphi_{\text{емп.}}=5,48$ при $p \leq 0,01$) для студентів-психологів є більш цінним, ніж для студентів-математиків. За показником доступності: активне, діяльне життя ($\varphi_{\text{емп.}}=8,22$ при $p \leq 0,01$) для студентів-психологів є більш доступним, ніж для математиків. Матеріально-забезпечене життя ($\varphi_{\text{емп.}}=3,56$ при $p \leq 0,01$): більшість студентів-психологів вже мають подальшу роботу по своїй спеціальності, а студенти-математики ще не визначились з подальшою діяльністю. Щасливе сімейне життя ($\varphi_{\text{емп.}}=3,83$ при $p \leq 0,01$) – більшість студентів-психологів орієнтовані на подружнє життя, а для студентів-математиків, на даний момент, це не є доступним.

Встановлено розбіжності між показниками студентів-психологів та студентів-математиків перших курсів: придбання знань ($\varphi_{\text{емп.}}=11,31$ при $p \leq 0,01$) для студентів-математиків є більш значущим, ніж для студентів-психологів; оволодіння професією ($\varphi_{\text{емп.}}=6,95$ при $p \leq 0,05$) навпаки для студентів-психологів головніше, ніж для студентів-математиків. Між студентами-психологами та студентами-математиками четвертих курсів: придбання знань ($\varphi_{\text{емп.}}=4,19$ при $p \leq 0,01$) для студентів-математиків більш значуще, ніж для студентів-психологів; оволодіння професією ($\varphi_{\text{емп.}}=9,12$ при $p \leq 0,05$) для студентів-психологів є більш важливим, ніж для студентів-математиків; отримання диплома ($\varphi_{\text{емп.}}=10,96$ при $p \leq 0,01$) для студентів-математиків є пріоритетним порівняно з студентами-психологами.

Визначено відмінності між студентами-психологами та студентами-математиками перших курсів: «процес» (39,8% та 27,4% відповідно), тобто для студентів-психологів єдиний сенс життя полягає в тому, щоб жити цікавим насиченим життям, а студенти-математики не сприймають процес свого життя як цікавий, емоційно насичений і наповнений змістом. «Результат» (30,2% та 22,2% відповідно): студенти-психологи задоволені самореалізацією і продуктивністю свого життя, а студенти-математики не вбачають високої результативності прожитої ними частини життя.

«Локус контролю-Я» (26,6% та 22,4% відповідно), студенти-психологи уявляють себе як сильну особистість, яка має достатню свободу вибору, щоб побудувати своє життя у відповідності зі своїми цілями і уявленнями про його сенс, а студенти-математики мають невіру в свої сили контролювати події власного життя.

Між студентами-психологами та студентами-математиками четвертих курсів: «цілі» (38,4% та 34,2% відповідно), у студентів-психологів присутні в житті цілі, спрямовані на майбутнє, які надають життю осмисленість, спрямованість і часову перспективу, а студенти-математики живуть сьогоднішнім або вчорашнім днем. «Процес» (37,8% та 26,8% відповідно): студенти-психологи більш інтенсивно сприймають процес свого життя як цікавий, емоційно насичений і наповнений змістом, ніж математики. «Результат» (28,6% та 22,8% відповідно): студенти-психологи більше задоволені самореалізацією і продуктивністю свого життя порівняно з ровесниками математиками.

Висновки.

1. З'ясовано, що у визначенні поняття «цінність» немає єдиної думки, поняття охоплює культурну, суспільну, та особистісну значущість явищ і фактів навколишньої дійсності. Комплекс ціннісних орієнтацій детермінує змістову складову спрямованості особистості і є основою її ставлення до реального світу, до навколишніх, до самої себе, підґрунтя світогляду і ядро мотивації життєдіяльності. Цінністю означають будь-яке матеріальне або нематеріальне явище, що є значущим для людини чи суспільства, заради чого вона діє, витрачає сили, живе. Їх усвідомлення та реалізація дозволяють людині сформуватися як особистість, отримати задоволення від праці. Ціннісні орієнтації виконують організуючу, спрямовуючу, регулюючу функцію у поведінці індивіда. Вони приписують людині певні норми, правила, принципи поведінки, що відповідають тому соціальному середовищу, у якому відбувається її діяльність.

2. Результати емпіричного дослідження виявили відмінності у професійно-життєвих ціннісних орієнтаціях та мотиваційній сфері студентів-психологів та студентів-математиків, які полягають у наступному: як значущі у цінностях та доступності студентів-психологів першого курсу переважає: кохання (духовна і фізична близькість з коханою людиною), впевненість у собі (відсутність внутрішніх протиріч, різних сумнівів), свобода як автономність у вчинках і діях, добробут, щасливе сімейне життя. Домінуючими для студентів-психологів четвертого курсу є: активне, діяльне життя, пізнання (перспектива розширення діапазону освіти, кругозору, загальної культури, та інтелектуальний розвиток), а також впевненість у собі (відсутність внутрішніх протиріч) та свобода як незалежність у вчинках і діях.

Значущими цінностями та доступними для студентів-математиків першого курсу виявилися: цікава робота, краса природи та мистецтва, кохання, матеріально-забезпечене життя та свобода як незалежність в діях. У студентів-математиків четвертого курсу домінуючими є активне, діяльне життя, впевненість та свобода як незалежність у вчинках і діях.

Таким чином, можна констатувати, що у професійних та життєвих цінностях студентів-психологів та студентів-математиків існують відмінності. Ми вважаємо, що вони зумовлені різними рівнями і змістом професійних знань і умінь, якими оволодівають студенти під час навчання у закладі вищої освіти, віковими особливостями, рівнем професійної підготовки та специфікою професійної спрямованості.

Література:

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ – Чернівці : Букрек, 2018. 320 с.
2. Галецька І., Семків І. Індивідуальні цінності в дискурсі психологічних теорій. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2006. № 2. С. 192–203.
3. Головаха Е. И. Жизненная перспектива и ценностные ориентации личности *Психология личности в трудах отечественных психологов*. СПб.: Питер, 2000. С. 256–269.

4. Gorlova N., Romanyuk L., Vanbrabant L. & Rens van de Schoot. Meaning-in-life orientations and values in youth: Cross-cultural comparison. *European Journal of Developmental Psychology*. Volume 9, 2012. Issue 6. p. 744–750.
5. Драченко В.В. Виховання морально-ціннісних орієнтацій підлітків засобами творів світової художньої культури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. К., 2008. 18с.
6. Koteneva A.V. The Life-meaning Orientations and Biopsychological Age of Correctional Officials. *Psychology and Law*, 2020. Vol. 10, issue 3. p. 36–51.
7. Леонтьев Д. А. Методика изучения ценностных ориентаций. М. : Смысл, 2002. 17 с.
8. Лукоянов П.О. Ціннісні орієнтації як показник якості життя особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2016. №4. С. 57–61.
9. Окса М. М. Формування ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя у процесі вивчення загально педагогічних дисциплін. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: Педагогіка і психологія*. К. : Пед. пресса, 2003. №5. С.221–228.
10. Семенюк О.М. Ціннісна орієнтація як основа формування професійної компетентності майбутніх фармацевтів [Електронний ресурс]. URL: <http://apau.org.ua/2016/03/16/professionalnaya-competence/>
11. Семків І. І. Індивідуальні цінності як психологічні механізми формування соціального капіталу. *Проблеми сучасної психології*. [Збірник наукових праць]. К. : Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2010. Вип. 10. С. 699–709.
12. Скобедіна О.Ю. Динаміка становлення ціннісних орієнтацій особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2010. Вип. 9. С. 514–524.
13. Смыслжизненные ориентиры образования: на стыке философского и социологического анализа : монография. Нар. укр. акад.; под общ. ред. Е. А. Подольской. Харьков : Изд-во НУА, 2018. 306 с.

14. Титаренко Т.М. Життєві завдання особистості як соціально-психологічний чинник моделювання майбутнього. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2007. Т. 16. № 19. С.304–311.
15. Фанталова Е. Б. Психометрическое исследование показателей методики «Уровень соотношения «ценности» и «доступности». *Журнал практикующего психолога*. 2010. №17 С.204–206.
16. Фанталова Е.Б. Ценности и внутренние конфликты: теория, методология, диагностика: монография. М., Берлин : Директ –Медиа, 2015. 141 с.
17. Фурман А.А. Аксиологічні засновки смисложиттєвих орієнтацій особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2020. №4. С. 19–25.
18. Хлонь О.М. Ціннісні орієнтації в контексті формування мотивації до правосвідомості молоді. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2018. №4. С. 161–166.
19. Целякова О. М. Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві [Електронний ресурс]. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2009. Вип. 38. Режим доступу : http://zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_22.pdf.
20. Feldman S. Values, ideology, and structure of political attitudes. *Oxford Handbook of Political Psychology*. 2003. P. 477–508.
21. Gary T. Reker, Louis C. Woo. Personal Meaning Orientations and Psychosocial Adaptation in Older Adults. [Електронний ресурс]: режим доступу: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2158244011405217>
22. Schwartz S. H. A theory of cultural value orientations: Explication and applications. *Comparative Sociology*. 2006. № 5. p. 137–182.
23. Schwartz S. H. An Overview of the Schwartz theory of basic values [Електронний ресурс]. *Online readings in psychology and culture*. 2012. No. 2 (1). Режим доступу : <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116>. Publication Date 12-2012.

References:

1. Bekh, I. D. (2018) *Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnostei: monohrafiia [Personality on the way to spiritual values: a monograph]*. Kyiv – Chernivtsi : Bukrek [in Ukrainian].
2. Haletska, I., & Semkiv, I. (2006) Indyvidualni tsinnosti v dyskursi psykholohichnykh teorii [Individual values in the discourse of psychological theories]. *Sotsiohumanitarni problemy liudyny – Socio-humanitarian problems of man*, 2. 192–203. [in Ukrainian].
3. Golovaha, E. I. (2000) Zhiznennaya perspektiva i cennostnye orientacii lichnosti [Life perspective and value orientations of the individual]. *Psihologiya lichnosti v trudah otechestvennykh psihologov – Personality psychology in the works of Russian psychologists*. Spb. : Piter. 256–269. [in Russian].
4. Gorlova N., Romanyuk L., Vanbrabant L. & Rens van de Schoot. (2012) Meaning-in-life orientations and values in youth: Cross-cultural comparison. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(6). 744–750. [in Russian].
5. Drachenko, V. V. (2008). Vychovannia moralno-tsinnisnykh oriientsatsii pidlitkiv zasobamy tvoriv svitovoi khudozhnoi kulturi [Education of moral and value orientations of teenagers by means of works of world art culture]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupennia kand. ped. nauk [Extended abstract of candidate's thesis]. K. [in Ukrainian].
6. Koteneva, A.V. (2002) The Life-meaning Orientations and Biopsychological Age of Correctional Officials. *Psychology and Law*, 10(3). 36–51.
7. Leont'ev, D. A. (2002) *Metodika izucheniya cennostnykh orientacij [Methodology for studying value orientations]*. M. : Smysl. [in Russian]
8. Lukoianov, P.O. (2016) Tsinnisni oriientsatsii yak pokaznyk yakosti zhyttia osobystosti [Value orientations as an indicator of the quality of life of the individual]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Psykholohichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Psychological Sciences*. 4. 57–61. [in Ukrainian].

9. Oksa, M. M. (2003) Formuvannia tsinnisnykh oriientsatsii maibutnoho vchytelia u protsesi vyvchennia zahalno pedahohichnykh dystsyplin [Formation of value orientations of the future teacher in the process of studying general pedagogical disciplines]. *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Serii: Pedahohika i psykholohiia – Problems of modern pedagogical education. Series: Pedagogy and Psychology*, 5. 221–228. [in Ukrainian].
10. Semeniuk, O. (2016) Tsinnisna oriientsatsiia yak osnova formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh farmatsevtiv [Value orientation as a basis for the formation of professional competence of future pharmacists] [Elektronnyi resurs]. URL: <http://apau.org.ua /2016/03/16/professyonalnaya-competence/> [in Ukrainian].
11. Semkiv, I.I. (2010) Indyvidualni tsinnosti yak psykholohichni mekhanizmy formuvannia sotsialnoho kapitalu [Individual values as psychological mechanisms of social capital formation]. *Problemy suchasnoi psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats – Problems of modern psychology: Collection of scientific works*, 10. 699–709. [in Ukrainian].
12. Skobedina, O.Iu. (2010) Dynamika stanovlennia tsinnisnykh oriientsatsii osobystosti [Dynamics of formation of value orientations of personality]. *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of modern psychology*, 9. 514–524. [in Ukrainian].
13. *Smyslozhiznennyye orientiry obrazovaniya: na styke filosofskogo i sociologicheskogo analiza : monografiya* (2018) [Life-meaning guidelines of education: at the junction of philosophical and sociological analysis: monograph]. Nar. ukr. akad.; pod obshch. red. E. A. Podol'skoj. – Har'kov : Izd-vo NUA, 2018. [in Ukrainian].
14. Tytarenko, T.M. (2007) Zhyttievi zavdannia osobystosti yak sotsialno-psykholohichni chynnyk modeliuвання maibutnoho [Life tasks of the individual as a socio-psychological factor in modeling the future]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii – Scientific studies in social and political psychology*, 16(19). 304–311. [in Ukrainian].

15. Fantalova, E. B. (2010) Psihometricheskoe issledovanie pokazatelej metodiki «Uroven' sootnosheniya «cennosti» i «dostupnosti» [Psychometric research of indicators of the methodology "The level of ratio of "value" and "availability"]. *ZHurnal praktikuyushchego psihologa – Practicing Psychologist's Journal*, 17. 204–206. [in Russian]
16. Fantalova, E.B. (2015) *Cennosti i vnutrennie konflikty: teoriya, metodologiya, diagnostika: monografiya [Values and Internal Conflicts: Theory, Methodology, Diagnostics: Monograph]*. M., Berlin : Direkt –Media. [in Russian].
17. Furman, A.A. (2020) Aksiologichni zasnovky smyslozhyttyevykh oriientsatsii osobystosti [Axiological bases of semantic-life orientations of the personality]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Psykholohichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Psychological Sciences*, 4. 19–25. [in Ukrainian].
18. Khlon, O.M. (2018) Tsinnisni oriientsatsii v konteksti formuvannia motyvatsii do pravosvidomosti molodi [Value orientations in the context of forming motivation for legal awareness of young people]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Psykholohichni nauky – Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Psychological Sciences*, 4. 161–166. [in Ukrainian].
19. Tseliakova, O. M. (2009) Dukhovnist i tsinnisni oriientsatsii studentskoi molodi Ukrainy v transformatsiinomu suspilstvi [Spirituality and value orientations of student youth of Ukraine in a transformational society] [Elektronnyi resurs]. *Humanitarnyi visnyk ZDIA*, 38. http://zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_22.pdf. [in Ukrainian].
20. Feldman, S. (2003) Values, ideology, and structure of political attitudes. *Oxford Handbook of Political Psychology*. 477–508.
21. Gary, T. Reker, & Louis, C. Woo. (2011) *Personal Meaning Orientations and Psychosocial Adaptation in Older Adults*.
<https://doi.org/10.1177/2158244011405217>

22. Schwartz, S. H. (2006) A theory of cultural value orientations: Explication and applications. *Comparative Sociology*, 5. 137–182.
23. Schwartz, S. H. (2012) An Overview of the Schwartz theory of basic values. *Online readings in psychology and culture*, 2(1). <http://dx.doi.org/10.9707/2307-0919.1116>. Publication Date 12-2012.